
JAPONSKÁ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE V AFRICE JAPAN'S DEVELOPMENT COOPERATION IN AFRICA

Linda Piknerová a Kristýna Švédová¹

Cílem předloženého textu je analýza zahraničně-rozvojových aktivit Japonska v Africe a představení jejich klíčových charakteristik. Japonsko představuje jednu z asijských zemí, která začala po druhé světové válce rozšiřovat své aktivity směrem k africkému kontinentu, což souviselo jak s ekonomickým růstem odehrávajícím v Japonsku a z toho plynoucí schopností začít poskytovat rozvojovou spolupráci, tak také potřebou zajistit si přístup k energetickým surovinám, kterých má Japonsko nedostatek. Článek analyzuje evoluci japonsko-afrických vztahů od druhé světové války do současnosti a představuje jejich stěžejní charakteristiky.²

Klíčová slova: Japonsko, ekonomická spolupráce, rozvojová pomoc, rvačka o Afriku, TICAD

The main goal of this article is to analyze foreign-development activities of Japan toward Africa and its particular features. Japan represents one of the Asian countries widening its activities toward Africa after the end of WWII what was influenced by its economic growth. Due to economic growth, Japan could become a new provider of economic assistance. Moreover, Japan activities toward Africa were related to its need for natural resources. The article analyses an evolution of Japan-African relations since the end of WWII until nowadays and focuses on its main features.

Key words: Japan, economic cooperation, development aid, scramble for Africa, TICAD

JEL: F54, F63

---

¹ PhDr. Linda Piknerová, Ph.D. Katedra politologie a mezinárodních vztahů. Fakulta filozofická. Západočeská univerzita v Plzni, Univerzitní 8 306 14 Plzeň, e-mail: lpiknero@kap.zcu.cz. Mgr. Kristýna Švédová, e-mail: Svedova.Kristyna@seznam.cz Linda Piknerová působí jako odborná asistentka na KAP FF ZČU v Plzni, kde vyučuje kurzy věnované rozvojové spolupráci. Geograficky se zaměřuje především na oblast jihu Afriky. Je autorkou či spoluautorkou několika odborných článků a monografií.

Kristýna Švédová absolvovala bakalářské a navazující magisterské studium mezinárodních vztahů na KAP FF ZČU. Během svého studia absolvovala několik zahraničních stáží, mj. v Uppsale, kde nashromáždila množství materiálů týkajících se rozvojové spolupráce Japonska. V současnosti je aspirantkou na titul PhDr.

² Článek byl vypracován v rámci projektu Studentské grantové soutěže FF ZČU v Plzni s názvem Proměny světového regionalismu, SGS-2016-27.

1 Úvod

K často diskutovaným tématům na poli mezinárodních vztahů posledních dvou dekad patří fenomén nové rvačky o Afriku (new scramble for Africa), která se začala odehrávat po konci studené války a odkazuje ke (staro)novému zájmu o africký kontinent ze strany vnějších aktérů. Zatímco za „první“ dělbou stály v poslední třetině 19. století evropské koloniální mocnosti jako Velká Británie, Francie, Belgie, Německo či Itálie, do „druhé“ vlny se zapojily i země, které neměly s kolonizací Afriky co do činění a začaly o ni projevovat zájem až v průběhu 20. století, zejména pak po ukončení bipolární konfrontace. Tato druhá skupina zemí je nesmírně pestrá, což naznačuje, nakolik se Afrika stala zajímavým geopolitickým kolbištěm pro hráče ze všech světových regionů. Druhá geopolitická dělba Afriky (Záhořík 2010, s. 5-6) zahrnuje země, jako jsou Čína či Indie, které začaly sledovat své „africké zájmy“ již po druhé světové válce a po konci studené války pak tento svůj aktivismus navýšily zejména v souvislosti s hledáním nových surovinových zdrojů nutných k udržení svého vlastního ekonomického rozvoje. Oba giganti Afriku doslova zahltili levným dovozem, investicemi a vysokými částkami nijak nepodmiňované rozvojové pomoci, za což požadovali přístup k místním trhům a přírodním zdrojům (Cheru – Obi 2011, s. 12-13). Vedle nich se do boje o africké suroviny, trhy a kapitál zapojily také USA a Rusko, které nepřímou ovlivňovaly kontinent také již během studenové války. Po jejím skončení sice zájem o Afriku z obou stran krátce opadnul, nicméně v současnosti můžeme u obou zemí sledovat rostoucí zájem o kontinent, což souvisí i s faktem, že Afrika je považována za „nadějný“ (hopeful) region (The Economist 2013).³ Kromě uvedené čtveřice pak zájem o zapojení do nového dělení Afriky projevují také země jako Brazílie, Turecko, Írán (Carmody 2011, s. 110-111) a právě Japonsko, na jehož africkou politiku se soustředí překládaný text. Právě Japonsko představuje zemi, která byla až do nástupu Číny nejvýznamnějším nezápadním (a asijským) hráčem v Africe.

---

³ Zájem USA o Afriku se projevil v souvislosti s operací v Somálsku, která však skončila nezdarem a způsobila USA šok. Po 11. září 2001 pak USA zájem o Afriku obnovily zejména v návaznosti na boj s mezinárodním terorismem, což se mj. projevilo po roce 2002 prudkým nárůstem americké oficiální rozvojové pomoci do Afriky. Vedle toho pak USA přijaly African Growth and Opportunity Act (AGOA), jehož úkolem bylo zvýšit míru investic a zlepšit podnikatelské prostředí na kontinentu. Poslední projev amerického zájmu o Afriku představuje návštěva Baracka Obamy v polovině roku 2015, která však přinesla spíše zklamání (více o americké africké politice viz např. van de Walle 2010 nebo Hentz 2004, s. 23-40). Rusko pak své diplomatické aktivity vůči Africe zvýšilo poté, co se v 90. letech vyrovnalo s ekonomickou krizí a na konci 20. století mělo navázáno diplomatické vztahy se všemi africkými státy (Shubin 2004, s. 102-115). Putinovo Rusko chápe africké angažmá v kontextu svých globálních ambicí. Součástí ruské africké politiky je např. tolerance vůči problematickým africkým režimům (Rusko např. odmítlo přijetí mezinárodních sankcí na vývoz zbraní do Mugabeho Zimbabwe) (Taylor 2014, s. 64).

Japonsko představuje jednoho z významných hráčů v prostoru Afriky, avšak zkoumání povahy jeho angažmá zůstává (na rozdíl od výše uvedených zemí) stále trochu na okraji zájmu, což souvisí do značné míry s tím, že se jedná o zemi demokratickou a dlouhodobě stabilní a její zahraničně-politické aktivity proto nevyvolávají tolik kontroverzí, jako je tomu např. u Číny, Turecka či Íránu. Zároveň platí, že vzhledem k výši poskytovaných prostředků patří Japonsko k nejvýznamnějším mezinárodním donorům a současně, jak text ukazuje, je jeho přístup k Africe natolik specifický, že si bližší pozornost zaslouží.

Japonské angažmá v Africe představuje svébytný fenomén, který je možné sledovat od 60. let 20. století v návaznosti na japonskou hospodářskou obnovu. Poté, co Japonsko nastartovalo svůj ekonomický růst, začalo cítit povinnost splatit svůj historický dluh plynoucí z jeho chování během druhé světové války. Vedle přirozeného vektoru japonské ODA zaměřeného na oblast jihovýchodní Asie se postupem času stala právě Afrika kontinentem, na nějž se Japonsko začalo soustředit. Rozšíření zahraničně-politických aktivit směrem do Afriky bylo logickým krokem vzhledem k socioekonomické situaci, v níž se kontinent dlouhodobě nacházel (a nachází). Vedle altruistické potřeby pomáhat však Japonsko, ve snaze o zajištění vlastní surovinové nezávislosti, sleduje i své partikulární zájmy, které se promítají do povahy japonské africké politiky. *Cílem předloženého textu je zjistit, jakou povahu má japonské rozvojové angažmá v Africe, jakými znaky se vyznačuje a co je pro něj typické.* Empiricky orientovaná studie je v zásadě rozdělena na tři části: první bude pojednávat o obecných znacích japonské rozvojové spolupráce, přičemž jejím cílem je předložit soubor charakteristik, které jsou pro japonské zahraničně-politické angažmá příznačné, druhá zachycuje vývoj japonsko-afrických vztahů a třetí pak přibližuje, jak v praxi japonské angažmá probíhá.

2 PRINCIPY A AKTÉŘI JAPONSKÉ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

Vstup Japonska na pole rozvojové spolupráce musíme hledat v období krátce po skončení druhé světové války, kdy země ve snaze o navrácení se do mezinárodního společenství mírových států začala vykonávat aktivity, které můžeme označit jako „rozvojové“. Japonský vstup na mezinárodní rozvojovou scénu provázela řada mimořádných okolností, které ve výsledku způsobily, že země rozvinula svůj vlastní a zcela ojedinělý rozvojový přístup, který uplatňuje vůči všem regionům, v nichž se angažuje. Přestože dnes Japonsko vnímáme jako nezpochybnitelnou součást západního bloku, bezprostředně po druhé světové válce tomu tak nebylo a Japonsko (i v důsledku války) představovalo jen částečně rozvinutou zemi, která neměla žádné koloniální závazky. Dokladem obtížného postavení Japonska bezprostředně po válce je také fakt, že během let 1946-1951 bylo Japonsko příjemcem rozvojové pomoci, přičemž hlavním donorem byly USA, které omezovaly japonskou státní suverenitu až do roku 1952

(Takagi 1995, s. 7).⁴ Takřka ve stejný čas, kdy Japonsko přestalo dostávat přímé finanční prostředky od USA (a nově se stalo příjemcem mezinárodních půjček, viz poznámku 4), se začalo Japonsko angažovat v regionu jihovýchodní Asie a splácet část svého historického dluhu. První zemí, se kterou Japonsko uzavřelo smlouvu o placení reparací, byla Barma, která společně s Jižním Vietnamem, Filipínami a Indonésií patřila mezi čtveřici zemí, která po Japonsku splácení dluhu vyžadovala (Takagi 1995, s. 10). Smlouvami s uvedenými zemí vstoupilo Japonsko do „éry rozvoje“ a od roku 1954 s přijetím Plánu Colombo začalo poskytovat rozvojové prostředky nad rámec povinných reparací.⁵ Krátce poté, co Japonsko dosáhlo vlastní poválečné ekonomické konsolidace a počátkem 60. let se stalo čistým poskytovatelem rozvojových prostředků, vstoupilo v roce 1963 do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Cooperation and Development/OECD) a současně Výboru pro rozvojovou spolupráci (Development Assistance Committee/DAC) a začalo představovat významného dárce oficiální rozvojové pomoci (official development assistance/ODA). Až do 90. let bylo Japonsko jedinou zemí mimo severoatlantický prostor, která participovala na aktivitách DAC i OECD (v 90. letech vstupují Korea a Mexiko). Japonsko tak představuje unikátní příklad země, která jako první nezápadní aktér začala s poskytováním rozvojové pomoci a to ještě v době, kdy se řadila k tzv. středně příjmovým (middle-income) zemím (Sato 2013, s. 11-12). Od 60. let neustále rosta výše prostředků vynakládaných na rozvojovou pomoc, což je patrné z grafu 1. Přelomovým byl rok 1989, v němž Japonsko vynaložilo na ODA částku téměř 9 mld. USD, čímž se stalo největším světovým donorem a tento status si udrželo až do roku 2000 (Kazuhiko 2010, s. 321).⁶

Na japonskou rozvojovou pomoc měly vždy vliv dva faktory, a sice vnější (tj. mezinárodní) a vnitřní (domácí). Vnější vlivy byly v prvních poválečných letech spojeny zejména s povinností Japonska platit válečné reparace a do značné míry vyhovět mezinárodnímu tlaku, který byl na zemi ze strany vítězů války vyvíjen. Za domácí faktor musíme považovat potřebu Japonska zajistit si přístup k přírodním surovinám. Od 50. let se podpora hospodářského růstu v rozvojových zemích stala oficiální součástí diplomatických nástrojů majících za úkol zajistit dostatečné množství

---

⁴ I poté bylo Japonsko příjemcem finančních prostředků, nově však ve formě mezinárodních půjček, které získalo od Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj. Půjčky Japonsku poskytovala také americká Export-Import bank.

⁵ Plán Colombo byl původně iniciován Velkou Británií a jeho cílem bylo podpořit ekonomický rozvoj v asijských zemích. Připojením k plánu dalo Japonsko najevo, že je připraveno stát se plnohodnotným členem mezinárodního společenství a plnit z toho plynoucí závazky (Kazuhiko 2010, s. 320).

⁶ Japonsko představovalo největšího donora v absolutních hodnotách. Ani v době, kdy vynakládalo největší prostředky, nedosahovala tato částka 0,7 % HDP, což je výše, kterou by rozvinuté země měly dávat na rozvojovou pomoc na základě tzv. Monterrejského konsenzu přijatého v roce 2002 (UN 2003).

přírodních surovin japonskému hospodářství (Sato 2013, s. 11-13). Kromě toho byla japonská rozvojová činnost ovlivněna také touhou Japonska stát se respektovaným členem mezinárodního společenství, čehož nešlo dosáhnout bez uznání ze strany dalších států. Logika podpory rozvojové spolupráce byla neúprosná: podpora ekonomického růstu v zemi příjemce pomoci má vést k zajištění si 1. uznání významného postavení Japonska na mezinárodní scéně, přičemž v dlouhodobé perspektivě Japonsko usiluje o získání stálého členství v Radě bezpečnosti OSN, k čemuž by se mu hodila podpora ze strany afrických států, 2. zajištění energetické bezpečnosti Japonska a konečně 3. podpora afrických rostoucích ekonomik, které mohou být zajímavé pro japonské podnikatele (tento motiv se objevuje až po konci studené války, v jejím průběhu je omezen na investice do Jihoafrické republiky) (Burgschweiger 2008: 415).

Vzhledem k členství v DAC/OECD musí Japonsko při poskytování pomoci respektovat principy vydávané touto organizací a pravidelně zveřejňovat výši i charakter prostředků, které na rozvojovou spolupráci vyčleňuje. Definice oficiální rozvojové pomoci byla poprvé oficiálně představena v roce 1969 a od té doby, s úpravou v roce 1972, platí nepřetržitě. Dle DAC/OECD dle za ODA považovat takové toky, které jsou poskytovány oficiálními státními institucemi, a které 1. směřují k podpoře hospodářského růstu a rozvoje rozvíjejících se zemí, 2. mají koncesionářský charakter. Z ODA jsou vyloučeny jakékoliv dodávky vojenského materiálu (OECD 2016b).

Hlavními aktéry zapojenými do rozvojové spolupráce jsou tři ministerstva a jedna mezinárodní agentura. Jedná se o Ministerstvo zahraničních věcí (Ministry of Foreign Affairs/MOFA), Ministerstvo financí (Ministry of Finance/MOF) a Ministerstvo pro mezinárodní obchod a průmysl (Ministry of International Trade and Industry/MITI) (Eyinla 1999, s. 411). Vedle této trojice pak státních institucí pak hraje zásadní roli Japonská mezinárodní agentura pro spolupráci (Japan International Cooperation Agency/JICA), jež je zodpovědná za technické provádění rozvojové spolupráce. Počátky JICA sahají do 50. let 20. století, kdy začalo Japonsko poskytovat rozvojovou pomoc Asii. V roce 1962 byla založena Agentura pro zahraniční technickou spolupráci (Overseas Technical Cooperation Agency). Samotná JICA pak byla ustanovena roku 1974, přičemž od roku 2003 změnila svůj status z veřejné instituce na nezávislou administrativní instituci (JICA 2016a). V období 1974-2003 byla JICA polostátní organizací, za jejíž fungování nesla zodpovědnost MOFA. JICA vykonávala (a vykonává) celé spektrum aktivit, které se k rozvojové problematice váží. Patří mezi ně pomoc při udělování grantů, rozvoj lidských zdrojů či technická pomoc. Pod záštitou JICA vznikla celá řada vzdělávacích míst, v nichž jsou školeni experti z různých oblastí a kteří poskytují technické poradenství přímo v hostitelské zemi. JICA rovněž zprostředkovává některé druhy technického vybavení, jež je potřeba pro úspěšnou realizaci projektů (Kazuhiko 2010, s. 329-330). V roce 2003 na základě

rozhodnutí japonského parlamentu byl status JICA změněn a dnes její činnost nepodléhá žádnému ministerstvu. Až do roku 2003 platilo, že členové agentury byli nominováni výše zmíněnými ministerstvy a v jejím čele stál člověk nominovaný MOFA (Nicholson – Kuong 2014, s. 150-151). Součástí činnosti JICA je také koordinace Japonská zámořská dobrovolnická kooperace (Japan Overseas Cooperation Volunteers/JOCV), v rámci které vyjíždějí do zahraniční mladí Japonci. Ti se v hostitelských zemích zapojují do realizace nejrůznějších projektů, ať už se jedná o výuku ve školách či školení místních např. v pěstování rýže.

Základní principy japonské rozvojové spolupráce jsou představeny v Chartě oficiální rozvojové pomoci, jejíž kořeny můžeme hledat na počátku 90. let 20. století. Na začátku roku 1992 japonská vláda poprvé oficiálně představila princip *svépomoci* (self-help neboli *jijyo-doryoku*) a učinila z něj základní stavební kámen svého rozvojového přístupu a způsob, *jak* pomoc poskytovat. Na přijetí principu svépomoci pak navazoval na přelomu tisíciletí princip rozvoje zaměřeného na člověka (human-centered neboli *hitozukuri*), jenž odpovídal na otázku, *co za typy rozvojové pomoci* má být implementováno (Kazuhiko 2010, s. 335-336). Oficiální Charta ODA pak byla představena v polovině roku 1992 a princip svépomoci vyzdvihla (Watanabe 2006, s. 19). V roce 2003 se princip svépomoci stal základním stavebním kamenem i nové japonské Charty ODA, která až dodnes poskytuje základní rámec japonských rozvojových aktivit. Dokument v základních bodech navazuje na svého předchůdce z roku 1992 a zmiňuje povinnost Japonska přispívat ke zmírňování chudoby a strádání všech lidských bytostí. Základními principy charty jsou 1. princip svépomoci, který zahrnuje japonský závazek pomáhat těm zemím, které jsou aktivní v nastolování dobrého vládnutí, demokratizace a lidských práv, 2. princip lidské bezpečnosti, jenž zahrnuje potřebu zajistit jednotlivci svobodu od strachu (freedom from fear) a svobodu od nedostatku (freedom from want), 3. zajištění spravedlnosti, která zohledňuje rasové, sociální, ale také genderové rozdíly, 4. využití japonských zkušeností, které by Japonsko mělo zprostředkovávat a 5. partnerství s mezinárodním společenstvím, zejména pak využití kanálů jiho-jihní spolupráce.⁷ Hlavními prioritami japonské ODA se stalo 1. snižování chudoby, 2. udržitelný ekonomický růst, 3. zdůrazňování globálních problémů, 4. budování míru a 5. výběr prioritních regionů, na prvním místě je zmíněna Asie (následována Afrikou, Blízkým východem, Latinskou Amerikou a Oceánií) (MOFA 2003). U bodů 2 a 3 je důležité doplnit, že *snižování chudoby má být důsledkem hospodářského růstu* a nikoliv cílem sám o sobě. Na rozdíl od řady jiných členů DAC/OECD se Japonsko primárně soustředí na podporu hospodářského

---

⁷ Jiho-jihní spolupráce (South-South cooperation) je založena na kooperaci mezi zeměmi globálního Jihu, které sdílí společné problémy a čelí podobným výzvám. Prostřednictvím vzájemné spolupráce pak má dojít k jejich emancipaci na mezinárodní scéně (Simplicio 2011, s. 19-41).

růstu, v jehož důsledku dochází ke zvyšování kvality života. Přestože Japonsko v Chartě zmiňuje význam dobrého vládnutí pro rozvoj země, nechápe jeho zavádění jako nutnou podmínku pro poskytování pomoci. Pomoc, která do země směřuje, sice má přispívat k politickým změnám v zemi příjemce, avšak tyto změny mají respektovat lokální podmínky, kulturu a instituce (Nicholson – Kuong 2014, s. 155-156).

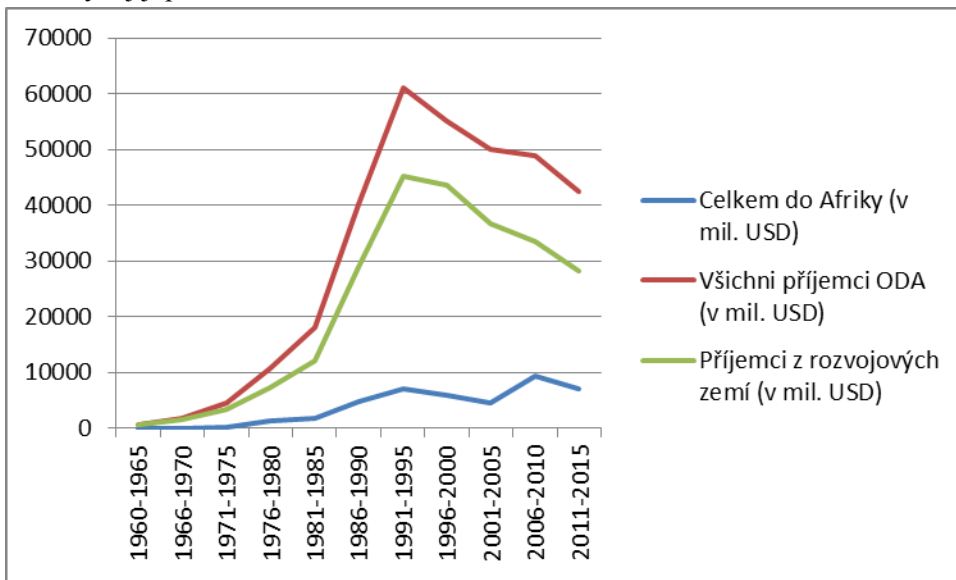
Japonský rozvojový model, jehož ústředním principem je svépomoc, můžeme označit také jako *východoasijský rozvojový model* (East Asian development model). Jeho kořeny jsou úzce svázány s vlastní japonskou zkušeností s období poslední třetiny 19. století a sérií reforem Meidži, v důsledku kterých se Japonsko výrazným způsobem modernizovalo a industrializovalo. Během reforem přijala japonská vláda vizi, že ekonomického růstu a transformace společnosti je možné dosáhnout prostřednictvím vládních zásahů do národní ekonomiky a že naprosto klíčovou roli v modernizačním procesu sehrávají technologie, vysoká produktivita práce a nízká úroveň dualistické ekonomiky⁸ (Lehman 2011, s. 26-27). Po druhé světové válce začal být uvedený přístup uplatňován vůči zemím jihovýchodní Asie a vzhledem k tomu, že se dle Japonska osvědčil, byl následně přenesen do Afriky. Tento přístup spočívá na několika principech. Na prvním místě je třeba zmínit, že počítá s aktivním působením státu vytvářejícím a regulujícím hospodářské instituce státu. Na druhém místě platí, že příjemce pomoci má sám být schopen identifikovat své potřeby a v podstatě nasměrovat zahraniční pomoc do těch oblastí, které jsou z jeho pohledu stěžejní. Výsledkem je vytvoření „partnerství“ (partnership) mezi dárce a příjemcem a „vlastnictví“ (ownership), kdy je příjemce pomoci spoluzodpovědný za úspěšnou realizaci projektu (Lehman 2011, s. 30). Japonsko nechápe poskytování ODA jako charitu, ale jako nástroj, jak dosáhnout zlepšení životní úrovně v podporované zemi, což může být zpětně výhodné i pro Japonsko samotné, neboť se zvyšující se životní úrovní roste kupní síla obyvatel, kteří pak mají prostředky na nákup japonského spotřebního zboží. Unikátnost japonského rozvojového modelu spočívá ve skutečnosti, že 1. Japonsko spíše než finanční prostředky poskytuje konkrétní materiální a technickou pomoc, zahrnující výstavbu konkrétních infrastrukturních zařízení (školy, nemocnice), dodávky materiálu, výcvik expertů apod., což souvisí s přesvědčením, že konkrétní materiální pomoc může snížit pravděpodobnost neefektivnosti rozvojové pomoci, 2. japonská ODA není vynakládána na platy státních úředníků či nákladů spojených s udržováním projektů, neboť to má na starosti samotný příjemce, 3. Japonsko podporuje výhradně jednoleté projekty a 4. realizátory technické pomoci jsou zpravidla japonské firmy (Takahashi 2011, s. 54-55). Tím, že Japonsko připouští státní

---

⁸ Jedním z klíčových teoretiků dualistické ekonomiky je Arthur Lewis, který tvrdil, že ekonomika tzv. nerozvinutých zemí je rozdělena na dvě části. První je tzv. tradiční a její součástí je zemědělství a principy barterového obchodu, druhá je tzv. moderní a akceptující prvky tržního hospodářství a peněžní směny. Podle Lewise dochází k rozvoji ve chvíli, kdy se lidé z tradičního sektoru přesouvají do sektoru moderního (Willis 2005, s. 42).

zásahy do ekonomiky, se zásadně odlišuje od jiných předních donorů DAC/OECD, kteří naopak, v souladu s principy tzv. Washingtonského konsenzu⁹, upřednostňují neoliberální perspektivu a volají po tom, aby angažmá státu bylo co možná nejmenší. Japonsko však argumentuje tím, že tento přístup může přinést své ovoce pouze u středně příjmových zemí, které jsou relativně stabilizované a nikoliv u chudých států, které nemají vybudovány fungující instituce.

Graf 1: Vývoj japonské ODA v letech 1960-2014 v mil. USD

Zdroj: OECD 2016a, zpracování vlastní

3 JAPONSKO-AFRICKÉ VZTAHY OD DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO KONCE STUDENÉ VÁLKY

Kořeny japonských aktivit směřujících do Afriky spadají do období krátce po druhé světové válce, kdy bylo Japonsko donuceno výrazným způsobem transformovat svou zahraniční politiku. Poté, co USA ukončily přímou vojenskou okupaci, se hlavní ambicí Japonska stalo znovu zapojení do mezinárodního systému, jehož nedílnou součástí byl vstup do OSN a dalších mezinárodních organizací, jejichž prostřednictvím Japonsko usilovalo o navázání mezinárodního obchodu, bez nějž by japonské hospodářství nemohlo úspěšně fungovat. Zapojování do mezinárodního systému s sebou přinášelo tlak na Japonsko, aby odčinilo svůj historický dluh a investovalo

⁹ Termín Washingtonský konsenzus byl poprvé použit v roce 1990 pro popis neoliberálních reforem navržených Mezinárodním měnovým fondem a Světovou bankou během 80. let. Podle konsenzu měly mezinárodní finanční instituce poskytovat finanční prostředky rozvojovým zemím pouze v případě, kdy akceptovaly tržní mechanismy a omezovaly působnost státu (Willis 2005, s. 52).

prostředky do chudých států v jihovýchodní Asii, které trpěly vysokou mírou chudoby. Od 50. let 20. století můžeme v japonské zahraniční politice vůči méně rozvinutým oblastem světa sledovat jeden z ústředních rysů, a sice propojení ekonomické spolupráce s rozvojem. Klíčovou myšlenkou uplatňovanou vůči jihovýchodní Asii totiž bylo nastartovat progres regionu prostřednictvím obchodní výměny a ekonomických stimulů. Prakticky veškeré prostředky (98,2 %) určené na rozvojovou pomoc směřovaly do Asie. Zájem o Afriku byl v této době omezen na navazování vzájemných diplomatických vztahů, ke kterým docházelo v reakci na vlnu africké dekolonizace (Sato 2013, s. 12-13; Sato 2011 s. 10-12).¹⁰

Jedinou zemí subsaharské Afriky, se kterou mělo Japonsko kontakty již před obdobím druhé světové války, byla Jihoafrická republika (resp. Jihoafrická unie do začátku 60. let), což bylo pochopitelné vzhledem k faktu, že v Africe před rokem 1956 existovaly jen čtyři nezávislé země a JAR byla jednou z nich.¹¹ Japonsko o oblast jihu Afriky projevilo zájem již po první světové válce v návaznosti na ústup Německa, které bylo po Velké Británii nejvýznamnějším obchodním partnerem Jihoafrické unie a Japonsko chtělo vzniklé vakuum zaplnit. Ačkoliv proti japonské migraci na jih Afriky ostře vystupovali místní Afrikánci, v důsledku světové hospodářské krize ze 30. let, jež mj. způsobila prudký pokles cen vlny představující v té době významný obchodní artikl Jihoafrické unie, došlo ke konsolidaci vzájemných vztahů a obchodní výměna čile rostla (Payne 1987, s. 168). Právě JAR byla zdaleka nejvýznamnějším partnerem Japonska také během období 1960-1973. To bylo dáno tím, že se jednalo o nejvyspělejší zemí v regionu subsaharské Afriky a byla současně jediný africký stát, z něhož Japonsko více dováželo, nežli do něj vyváželo (Soukup 1965, s. 336). Přestože JAR čelila rostoucímu mezinárodnímu tlaku kvůli povaze svého režimu, Japonsko bylo ochotno s ní intenzivně *obchodně* spolupracovat, neboť hájilo zásadu *seikei bunri*, neboli oddělení politiky od ekonomiky. Z Jihoafrické republiky proudily do Japonska

---

¹⁰ Během 60. a 70. let zřídilo Japonsko ambasády v následujících zemích: Etiopie (1958), Ghana (1959), Zaíre (1960, s působností pro Kongo-Brazzaville, Rwandu, Burundi), Nigérie (1960), Senegal (1962, s působností pro Malí, Mauretánii, Gambii, Guineu-Bissau, Kapverdy), Pobřeží slonoviny (1964, s působností pro Burkinu Faso, Benin, Niger, Togo), Keňa (1964, s působností pro Ugandu, Seychely, Somálsko), Tanzanie (1966), Madagaskar (1968, s působností pro Komory a Mauritius), Zambie (1970, s působností pro Botswanu, Lesotho, Svazijsko), Gabon (1972, s působností pro Čad, Kamerun, Rovníkovou Guineu, Svatý Tomáš a Princův ostrov), Libérie (1973, s působností pro Sierra Leone), Středoafrická republika (1974), Guinea (1976), Zimbabwe (1981, s působností pro Angolu, Mosambik, Namibii). Kromě toho uzavíralo Japonsko také smlouvy o přátelství, kterých podepsalo v období 1965-1987 celkem 16 (Morikawa 1997, s. 65).

¹¹ Historicky první kontakty mezi Japonci a Afričany spadají do 16. století, kdy Portugalci v rámci svých koloniálních výprav dorazili k japonským břehům a na palubách svých lodí měli černé africké otroky (Adem 2010, s. 871).

nerostné suroviny jako chrom, mangan či platinium¹², které byly stěžejní pro rozvoj japonského hospodářství, přičemž Japonsko nemělo příliš mnoho alternativ, odkud by mohlo tyto suroviny dovážet (Morikawa 1997, s. 11). Přes intenzivní obchodní výměnu však Japonsko deklarovalo, že nemá s JAR navázány oficiální diplomatické vztahy. V roce 1961 sice došlo k uzavření dohody o vzájemném vytvoření velvyslanectví, avšak vzhledem k problematičnosti režimu Japonsko tuto dohodu nenaplnilo a omezilo svou přítomnost na zřízení dvou generálních konzulátů. Přestože generální konzuláty představují nižší formu diplomatických styků nežli je tomu v případě velvyslanectví, byly tyto úřady naprosto stěžejním komponentem japonské africké politiky po řadu let (Osada 2002, s. 101).

V důsledku snahy oddělovat politiku a ekonomiku se Japonsko dostávalo v souvislosti s JAR do poměrně svízelné situace. Velmi rozsáhlé byly např. japonské investice do automobilového průmyslu, díky kterým vznikla v 60. letech JAR největší továrna na výrobu japonských automobilů mimo území Japonska. Vzhledem k tomu, že Japonsko bylo obviňováno z toho, že těmito svými kroky fakticky podporuje apartheidní režim, byla většina továren vystavěna na území tzv. nezávislých domovin (homelands), které podle oficiální politiky JAR měly nezávislost a formálně nebyly její součástí (Payne 1987, s. 174). Až do 80. let 20. století byla japonská politika vůči JAR poměrně nečitelná. Na jedné straně Japonsko argumentovalo tím, že ekonomika není politika, přičemž tento argument vycházel z japonské potřeby zajistit si surovinovou bezpečnost, na straně druhé s tím, jak se prohlubovala spolupráce s „černou Afrikou“, čelilo Japonsko nepříjemnému tlaku ze strany zemí třetího světa. Vzhledem k jejich velkému počtu a rostoucímu významu v mezinárodním systému muselo Japonsko v průběhu 80. let svůj postoj vůči JAR přehodnotit, neboť chtělo-li získat silnější postavení v rámci struktury OSN, muselo respektovat, že většina jeho členů má zásadní problém s jihoafrickou apartheidní politikou (Comelissen 2004, s. 123).

Zásadní změnu do japonské politiky vůči Africe přinesl ropný šok v roce 1973, v jehož důsledku si Japonsko uvědomilo svou ekonomickou zranitelnost vyplývající ze závislosti na dodávkách ropy z Blízkého východu. Po roce 1973 jsme tak svědky nárůstu japonského zájmu o Afriku, který se poprvé zřetelně projevil v roce 1974, kdy se uskutečnila historicky první návštěva japonského ministra zahraničí ve čtveřici zemí subsaharské Afriky (Ghana, Nigérie, Zaïre, Tanzanie). V roce 1979 pak proběhla druhá cesta, která zavedla tehdejšího ministra zahraničí do Nigérie, Senegalu, Pobřeží slonoviny, Tanzanie a Keni. Posun od „bílé africké politiky“ směrem k „černé africké politice“ se názorně ukázal v souvislosti s pozicí Japonska vůči uznání Guiney-Bissau. Zatímco v roce 1973 během 28. zasedání Valného shromáždění OSN se Japonsko

---

¹² Během 80. let 30. století byla JAR největším světovým producentem platiny, když se na její celosvětové produkci podílela z více jak 80 %. Jihoafrický dovoz pokrýval 36 % japonské celkové spotřeby platiny (Cornelissen 2004, s. 122-123).

neúčastnilo hlasování o vstupu Guiney-Bissau do OSN, rok na to 1. srpna 1974 bylo Japonsko první zemí západního světa, která uznala její nezávislost, čímž otevřeně vystoupila proti svému západnímu spojenci, a sice Portugalsku (Endo 2013, s. 4). Postupné oslabování spolupráce s JAR a tolerance vůči koloniálním aktivitám Portugalska bylo pro japonské africké aktivity náročnou zkouškou. Období studené války sice Japonsko nutilo, aby jako spojenec Západu spíše inklinovalo k podpoře či alespoň toleranci antikomunistických režimů, na straně druhé však Japonsko usilovalo o to stát se jedním z klíčových aktérů na mezinárodní scéně, k čemuž potřebovalo mezinárodní uznání. Právě snaha zlepšovat prostřednictvím rozvojové spolupráce bilaterální vztahy s nově vzniklými státy patřila k významným leitmotivům japonského zahraničně-rozvojového angažmá celého období studené války (Eyinla 1999, s. 413).

Tlak na zajištění energetické bezpečnosti vedl japonskou vládu k sérii investic do těžby nerostů, přičemž k nejvlivnějším patřili např. Power Reactor and Nuclear Fuel Development Corporation zaměřující se na těžbu uranu v Nigeru, Mali, Gabonu, Guinei a Zambii, dále pak japonská vládní Metal Mining Agency soustředící se na těžbu chromu v Súdánu či Mitsubishi Petroleum Development Company, která ve spolupráci s Francií zahájila průzkum ropných nalezišť v oblasti Guinejského zálivu (Payne 1987, s. 171-172).

Jak zmiňuje Sato (2005), japonský rostoucí aktivismus vůči Africe provázely dva motivy. První souvisel s tím, že Japonsko hledalo nové země, z nichž by mohlo dovážet přírodní zdroje, které by udržovaly vysoký hospodářský růst země. Druhý pak vyplýval z rostoucí nespokojenosti některých asijských zemí z japonské přítomnosti na jejich území. Během 70. let provázely návštěvy japonských vysokých představitelů v některých asijských zemích demonstrace (např. 1974 v Indonésii), či bylo ostentativně ničeno japonské zboží, které doslova zaplavilo trhy jihovýchodní Asie (Sato, 2004, s. 14). Japonsko se náhle ocitlo v situaci, kdy muselo hledat nové partnery, kteří by měli o jeho produkty zájem a akceptovali by je bez větších obtíží. Intenzivní zájem o Afriku souvisel také se zavedením nové japonské strategie označované jako *sogo anzen hoshō*, která vycházela z předpokladu, že pokud chce Japonsko dosáhnout míru a stability na domácí i mezinárodní scéně, musí k tomu využívat ekonomické, diplomatické i politické nástroje, přičemž to byla právě rozvojová pomoc, která se stala novým způsobem, jak požadovaného cíle dosáhnout (Ochiai 2001, s. 40). Japonsko si uvědomovalo, že jeho politika vůči JAR je trnem v oku prakticky všem africkým státům, a proto navyšovalo prostředky na rozvojovou spolupráci, neboť si uvědomovalo, že to je způsob, jak si zajistit současně podporu „bílé“ i „černé“ Afriky.

Charakteristickým znakem japonské africké politiky 80. let se stal nárůst prostředků určených na oficiální rozvojovou pomoc (viz graf 1), což odráželo jak tlak ze strany USA, které se ocitly ve fiskálních problémech a potřebovaly pomoc s mezinárodními závazky, tak snahou Japonska Africe, potýkající se s rozsáhlou dlužní krizí, více pomoci. Období 80. let bylo ve vztahu k rozvojovému světu do velké míry

určováno programy strukturálních úprav, které nutily země rozvojového světa v souladu s principy Washingtonského konsenzu provádět neoliberalní reformy výměnou za poskytování finančních půjček. Japonsko však bylo kritikem tohoto přístupu a snažilo se stále ve větší míře nabídnout jiný model, jak rozvoje dosáhnout. Současně platilo, že řada zemí západního světa během 80. let snižovala své výdaje na bilaterální i multilaterální pomoc, a to v důsledku působení konzervativních vlád, které vysokým výdajům nebyly nakloněny. Japonsko, které se chtělo stát respektovaným mezinárodním hráčem, tak částečně muselo vyhovět tlakům svých spojenců, kteří část zodpovědnosti za rozvojovou spolupráci přenesli na japonská bedra, což se nejvýrazněji projevilo právě v subsaharské Africe (Eyinla 1999, s. 422).

Velké téma nejen pro oficiální místa, ale také segmenty japonské občanské společnosti, představoval hladomor, který zasáhl východ Afriky na přelomu let 1984-1985. Série koncertů na pomoc Africe s názvem LiveAid našla obrovskou podporu u japonské veřejnosti, která se poprvé v historii zaktivizovala výhradně v souvislosti s africkým tématem a přiměla japonské představitele, aby do postižených oblastí zaslali urychleně pomoc (Sato 2011, s. 14). Vedle vnějšího tlaku ze strany USA sdílet „rozvojové břímě“ právě se stále bohatším Japonskem a tlakem občanské veřejnosti zmírnit utrpení běžných Afričanů, je třeba upozornit na ještě jeden aspekt ovlivňující japonské rozvojové aktivity, a sice rostoucí význam Japonska coby střední mocnosti (middle power) na mezinárodní scéně. Tento koncept mj. počítá se zapojením země do multilaterálních institucí a zdůrazňuje význam mezinárodní kooperace. Tato ambice se následně jasně projevila do postoje Japonska po konci studené války, kdy Japonsko zahájilo doslova africkou rozvojovou ofenzívu, která byla motivována mj. právě snahou stát se respektovaným a aktivním mezinárodním občanem (Cox 1989).

Tab. 1: Fáze japonské africké politiky (periodizace dle Sato a Ochiai)

Dle Sato	Fáze 1 (1954-1972)	Fáze 2 (1973-1980)	Fáze 3 (1981-1988)	Fáze 4 (1989-2000)	Fáze 5 (2001-současnost)
Charakter japonské politiky vůči Africe	Hlavní pozornost se soustředí na Asii, africká politika je omezena na navazování diplomatických vztahů a spolupráci zejména s JAR („období bílé africké politiky“)	Zaměření pozornosti na země s přírodním bohatstvím, rozvoj „černé africké politiky“, nárůst ODA	Růst ODA, ze které se stává jeden z pilířů japonské zahraniční politiky, akce v boji proti africkému hladomoru	Vznik TICAD, Japonsko jako největší africký dárce, nárůst aktivit v rámci OSN	Podpora Africké unii a Novému partnerství pro rozvoj Afriky (NEPAD), růst konkurence ze strany Číny
Dle Ochiai	Fáze 1 (1960-1973)	Fáze 2 (1973-1989)		Fáze 3 (1989-současnost)	
Charakter japonské politiky vůči Africe	Hlavní pozornost zaměřena na Asii, žádné oficiální návštěvy Afriky, hlavní partner JAR	První oficiální návštěva ministra zahraničí Japonska v Africe, oslabování spolupráce s JAR a odmítnutí rasistického režimu v Rhodesii, uplatňování principu <i>sogo anzen hoshō</i> (comprehensive security) a z toho plynoucího rozšiřování ODA		Princip <i>kokusai koken</i> , vysílání členů do misí OSN, vznik TICAD	

Zdroj: Sato 2011, s. 10-21, Ochiai 2001, s. 39-41, termíny „bílá a černá africká politika“ doplněno z Morikawa 1997.

4 JAPONSKO-AFRICKÉ VZTAHY PO KONCI STUDENÉ VÁLKY

Zásadní změnu doznala japonská africká politika po skončení studené války. V roce 1991 se Japonsko stalo největším světovým donorem vůbec a tuto pozici si udrželo až do roku 2000, kdy bylo vystřídáno USA (Sato 2011, s. 16). Japonská zahraniční politika se začala řídit heslem *kokusai koken*, které mělo evokovat touhu Japonska být více aktivní na mezinárodní scéně a přispívat k všeobecnému míru a stabilitě. Ochota Japonska zastávat v mezinárodní politice výraznější roli byla prověřena již počátkem 90. let v souvislosti s krizí v Perském zálivu, během které Japonsko výrazně finančně podpořilo jednotky vedené USA, které vystupovaly na obranu Kuvajtu. Angažmá v Perském zálivu vyvolalo na straně Japonska širší debatu týkající se možnosti zapojení Japonských sebeobránných jednotek (Japan's Self-Defence Forces/SDF) do mezinárodních mírových aktivit odehrávajících se pod hlavičkou OSN. Diskuze, která se odehrála v japonské společnosti, byla první svého druhu od konce druhé světové války, kdy se Japonsko zřeklo vojenských kapacit a jediné vojenské síly, kterými disponovalo, sloužily výhradně k jeho sebeobraně. Otázka jejich nasazení v rámci mírových operací OSN tak představovala významný posun v japonské zahraniční politice. Souhlas s nasazením SDF reflektovalo japonskou politiku *kokusai koken* a přestože část veřejnosti byla otevřeně proti tomu, aby Japonsko své obranné síly v zahraničí nasazovalo, japonská politická reprezentace se rozhodla tuto novou politickou linii hájit. K historicky prvnímu nasazení SDF pod mandátem OSN došlo počátkem 90. let na mírové operaci v Kambodži, po které v rychlém sledu následovalo zapojení do mise v Mosambiku. Současné angažmá ve dvou misích bylo minimem, kterým mělo Japonsko podle tehdejšího vysokého představitele ministerstva zahraničí přispívat k budování mezinárodní stability (Ochiai 2001, s. 41). Po zkušenosti z Mosambiku byly japonské SDF v roce 1994 nasazeny v Zaire (dnes Demokratické republikce Kongo), kde pomáhaly zmírnit utrpení rwandských uprchlíků, jež opustili svou zemi v důsledku genocidy, přičemž jedním z leitmotivů japonské přítomnosti v Africe byla snaha „být viděn“. Japonsko chápalo participaci na těchto aktivitách jako vhodný nástroj, jak přispívat k budování image země (Sato 2011: 17). Později byly SDF rozmístěny i jinde v Africe, za zmínku stojí např. jejich vyslání do Jižního Súdánu v roce 2011, jejichž úkolem bylo přispět k udržení nezávislosti nově vzniklého státu (Endo 2013, s. 12).

Za nejvýraznější moment pro formování japonsko-afrických vztahů po konci studené však musíme považovat založení pravidelné Tokijské mezinárodní konference o africkém rozvoji (Tokyo International Conference of Africa's Development/TICAD), která se stala nejvýznamnější platformou setkávání představitelů Japonska a Afriky. Konference TICAD mají oficiálně představovat nástroj, jak pomoci nastartovat africký hospodářský růst, přičemž jak zkušenosti ukázaly, tohoto stavu není možné dosáhnout bez výrazného zapojení soukromých investorů a zahraničního kapitálu. Zároveň vnější stimuly mají zaktivizovat africký kapitál, který má napomoci k tomu, aby africké

zdroje sloužily africkým cílům. Prostřednictvím TICAD se Japonsko snaží dát najevo, že jej africké problémy zajímají a že je považuje za natolik závažné, že jejich řešení vyžaduje aktivní a koordinovaný přístup. Vytvořením platformy TICAD vstoupila japonská politika vůči Africe do další fáze, jejímž nově uplatňovaným principem se stalo přenesení východoasijského rozvojového modelu do prostředí Afriky (Ampiah 2005, s. 97-98). Hlavním aktérem zastřešujícím vznik TICAD byla MOFA, která však do celého procesu přizvala ještě další japonská ministerstva, jež mají k problematice rozvoje co říci. Jednalo se např. o Ministerstvo hospodářství, obchodu a průmyslu (Ministry of Economy, Trade and Industry/METI) či Ministerstvo půdy, infrastruktury a dopravy (Ministry of Land, Infrastructure and Transport/MLIT). Zatímco MOFA stanovuje hlavní směry japonské zahraniční rozvojové politiky, METI bylo zapojeno zejména z důvodu poskytování přímých zahraničních investic (foreign direct investments/FDI), které měly směřovat do Afriky, přičemž na rozdíl od MOFA byl výběr prioritních zemí METI vybírán s ohledem na ekonomické zájmy země. Soukromí investoři, kteří měli být zdrojem japonských FDI, z pochopitelných důvodů stáli o to, aby se jim vynaložené investice vrátili, k čemuž jim mělo dopomoci právě METI prostřednictvím analýzy investičního prostředí a výběru vhodných zemí. Z pochopitelných důvodů se hlavním příjemcem japonských FDI stala (resp. zůstala) JAR. Také MLIT představovalo významnou součást japonských aktivit. V jeho kompetenci byla mj. výstavba významných infrastrukturních projektů, na kterých mohly japonské firmy participovat (Ampiah 2005, s. 100-101).

Uspořádání historicky první TICAD I v roce 1993 předcházelo velké mezinárodní setkání týkající se rozvoje. Zatímco během studené války bylo obvyklé, že setkání na podobná témata se účastnili výhradně poskytovatelé pomoci, kteří mezi sebou diskutovali strategie a nástroje rozvojové pomoci, na popud Japonska se jednání v roce 1992 zúčastnili také zástupci nevládních organizací, kteří mohli aktivně s donory diskutovat a nabízet jim svůj pohled na věc. Japonsko považovalo za hlavní úkol udržet Afriku v povědomí světové veřejnosti coby region, který trpí řadou potíží a kterému je nutné pomoci a nabídko (staro)nový rozvojový (asijský ekonomický) model, jak toho dosáhnout. V době pořádání konference bylo mezinárodní společenství zamětnáno rozpadem Sovětského svazu a válkou v Perském zálivu a Japonsko se obávalo, že Afrika bude postavena zcela na okraj zájmu, a proto považovalo svolání konference za nutný předpoklad, jak tomu zabránit. Jednání v říjnu 1993 se zúčastnilo kolem 1000 zástupců 48 afrických zemí, 13 hlavních dárců, 10 mezinárodních organizací a více než 45 nevládních organizací (Lehman 2005 s. 428). Zapojením nevládních aktérů a mezinárodních organizací se Japonsko snažilo dát najevo, že připravované setkání nemá být pouhou další rozvojovou konferencí v řadě, ale že se má skutečně jednat o přelomový moment v mezinárodním rozvojovém diskurzu. Fakt, že se akce uskutečnila v Tokiu, pak jasně naznačil snahu Japonska hrát výraznou roli v prostoru subsaharské Afriky a vytvořit z africké rozvojové problematiky opravdu

celosvětové téma. Výstupem z jednání bylo přijetí Tokijské deklarace o africkém rozvoji „směrem k 21. století“ (Tokyo Declaration on African Development „towards the 21st century“), v němž se konstatuje, že rozvojová spolupráce směrem k Africe vstupuje do své nové etapy, která by měla být založena na budování nového partnerství, které zajistí udržitelný rozvoj Afriky, jež bude vycházet ze zajištění africké soběstačnosti (self-reliance). V dokumentu je vyzdvihnut význam jiho-jihní spolupráce a asijský rozvojový model, jenž má být nabídnut africkým státům jako možnost, jak dosáhnout rozvoje.

V prohlášení byla zmíněna šestice cílů, a sice 1. politické a ekonomické reformy, 2. nastartování hospodářského rozvoje prostřednictvím aktivit soukromého sektoru, 3. regionální spolupráce a integrace, 4. pomoc v nouzi a rozvoj, 5. provázání asijské zkušenosti s africkým rozvojem a 6. mezinárodní spolupráce (MOFA 2016a). Zdůrazněn byl mj. význam africké regionální spolupráce a aktivity tehdejší Organizace africké jednoty, která na začátku 90. let začala do své struktury zavádět mechanismus napomáhající prevenci konfliktů. Krátce po skončení TICAD I proběhlo historicky první jednání Africko-asijského fóra, které se uskutečnilo v Indonésii a které mělo dát konkrétnější podobu právě jiho-jihnímu partnerství. V letech 1994-1996 pak mělo další dvě pokračování (Ampiah 2005, s. 103). Kromě ustanovení fóra podniklo Japonsko řadu dalších kroků, kterými dávalo najevo, že má zájem aktivně působit v Africe a hodlá tento kontinent považovat za jeden ze dvou prioritních (vedle jihovýchodní Asie). Po roce 1993 tak JICA rozvinula celou řadu aktivit, které se v dalších letech ukázaly jako výrazné komponenty japonské ODA. Mezi nejvýznamnější můžeme zařadit vytvoření speciální platformy věnující se základnímu vzdělávání, v roce 1996 byla vyhlášena mezinárodní iniciativa pro lidský rozvoj v Africe zahrnující vedle prostředků určených pro vzdělání také výcvik technického personálu, ve stejném roce pak Japonsko ve spolupráci s DAC/OECD vyhlásilo Novou mezinárodní rozvojovou strategii (New International Development Strategy) s cílem dosáhnout základního vzdělání pro všechny do roku 2015 (Lumumba-Kasongo 2010 s. 229-230).

Během jednání Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Trade and Development Conference/UNCTAD) v roce 1996 v JAR se Japonsko vyslovilo pro uspořádání TICAD II, která se nakonec uskutečnila v roce 1998. Během jednání přípravných výborů bylo konstatováno, že stěžejním tématem jsou otázky míru a stability, bez jejichž řešení nemůže být dosaženo afrického rozvoje (Ochiai 2001 s. 42). Jednání se zúčastnilo více účastníků než v případě TICAD I (zástupci 80 zemí, 22 nevládních organizací a 40 mezinárodních organizací), přičemž hlavním cílem bylo přijmout více konkrétních opatření, která by Africe pomohla k rozvoji. Vedle MOFA převzala nad akcí záštitu Globální koalice OSN pro Afriku (United Nations Global Coalition for Africa), která zdůraznila nutnost navýšení rozvojové pomoci pro Afriku (Lumumba-Kasongo 2010, s. 208). Konkrétními kroky navazujícími na konferenci a přímo zmíněnými ve slavnostním prohlášení TICAD II byly podpora zemědělské

a technologické fakulty Univerzity Jomo Kenyatty, kterou Japonsko vybuďovalo již v roce 1981 a kterou průběžně podporovalo jak finančně, tak prostřednictvím vysílání velkého množství učitelů, rozšíření finančních grantů lékařskému výzkumnému centru Noguchi Memorial Institute v Ghaně, které bylo založeno v roce 1979 a které bylo pojmenováno podle doktora Noguchiho, který se ve 20. letech 20. století usadil v Ghaně a prováděl zde výzkum a konečně podpora japonských dobrovolníků, pro něž se subsaharská Afrika stala prioritním regionem (v roce 1998 jich bylo do regionu vysláno celkem 5 872) (MOFA 2016a). Významným tématem japonsko-afrických vztahů se stala otázka rýže a jejího pěstování. Japonsko, které je jak producentem, tak spotřebitelem této plodiny, navrhlo vytvoření projektu Nová rýže pro Afriku (New Rice for Africa/NERICA), jehož podstata spočívala v prohloubení asijsko-africké spolupráce právě na bázi obchodní výměny této komodity. Japonsko začalo investovat finanční prostředky do budování rýžovišť napříč kontinentem¹³, což mělo vést jednak k zajištění potravinové nezávislosti Afriky a současně posílení jiho-jívního partnerství. V rámci TICAD II se Japonsko přihlásilo k účasti na mezinárodních mírových operacích vedených pod záštitou OSN a potvrdilo, že prevence a řešení konfliktů představují natolik významnou agendu, že na ni budou v rámci japonské ODA vyhrazeny finanční prostředky (Osei-Hwedie 2011, s. 93).

Období mezi TICAD I a TICAD II bylo charakteristické tím, že Japonsko hledalo vhodnou polohu v rámci mezinárodní rozvojové agendy. Bylo konstatováno, že ačkoliv Japonsko přestavuje po USA druhou největší ekonomiku světa, neodpovídá tato skutečnost jeho postavení v rozvojové architektuře. Výsledkem etapy mezi lety 1993 a 1998 se stala rozsáhlá diskuze o novém charakteru japonské pomoci, přičemž bylo řečeno, že Japonsko má postupně opouštět model soběstačnosti a má jej nahrazovat novým přístupem. Jeho součástí se mělo stát zohledňování politických podmínek v příjmových zemích, a to včetně kontroly dodržování lidských práv, demokratizace či kontroly zbraní hromadného ničení (Lehman 2005, s. 431). Vidíme tak zásadní posun v chápání rozvojové spolupráce.

Porovnáme-li obě konference, můžeme konstatovat, že zatímco TICAD I byla spíše o představení Afriky a jejích problémech, TICAD II již přinesla sérii konkrétních kroků, které měly být realizovány na její podporu. Diskuze o významu Afriky a potřebě její politické, ekonomické a s tím v ruku v ruce navazující bezpečnostní stabilizaci se zintenzivnila poté, co v roce 1998 teroristé napadli americká velvyslanectví v keňském Nairobi a tanzanském Dar-es-Salaamu. Zatímco až do těchto útoků (potažmo do útoků z 11. září 2011) byla rozvojová pomoc chápána primárně

---

¹³ Plán navázal na již existující iniciativu z roku 1971, která se jmenovala AfricaRice. V inovované podobě měla Afrika do roku 2020 dosáhnout z 90 % soběstačnosti pokud jde o spotřebu rýže, přičemž zeměmi, kde se jí začalo pěstovat nejvíce, se staly Nigérie, Burkina Faso, Mali či Etiopie (AfricaRice 2016).

jako nástroj sloužící k socioekonomickému rozvoji, po hrůzných útocích se z ní stal způsob, jak bojovat s teroristy a primárně zajišťovat bezpečnostní stabilitu. Významným momentem japonsko-afrických vztahů se stala cesta japonského premiéra Yoshiro Moriho, který v roce 2001 jako první úřadující premiér své země navštívil Afriku (zavítal do JAR, Keni a Nigérie). Během své cesty prohlásil, že není možné zajistit mezinárodní stabilitu a bezpečnost, aniž by byly řešeny problémy afrického kontinentu a jasně se přihlásil k povinnosti Japonska hrát v tomto ohledu aktivní roli (Endo 2013, s. 7).

Po deseti letech od prvního setkání se uskutečnila v září 2003 TICAD III a opět přivítala více účastníků, než tomu bylo na předešlé konferenci (1000 účastníků z 89 zemí, z toho 23 nejvyšších představitelů Afriky, 50 afrických zemí a 47 mezinárodních organizací (Lehman 2005: 437). Svolání konference bylo výrazně ovlivněno vznikem dvou afrických platforem, které se na počátku nového tisíciletí začaly projevovat jako stěžejní mezinárodní uskupení mající potenciál přispět k africkému rozvoji. Na prvním místě se jednalo o Africkou unii (African Union/AU), jež vznikla transformací Organizace africké jednoty (Organization for African Unity/OAJ) a na druhém místě Nové partnerství pro rozvoj Afriky (New Partnership for African Development/NEPAD). Zatímco AU se na rozdíl od své předchůdkyně začala více zaměřovat na otázky bezpečnosti a řešení konfliktů, NEPAD se soustředil na oblast investic a počítal s tím, že pro nastartování afrického rozvoje je naprosto stěžejní soukromý kapitál. V tomto duchu se nesl i TICAD III, který poprvé zdůraznil význam dobrého vládnutí (good governance), lidské bezpečnosti (human security) a respektu vůči odlišnostem (MOFA 2016b). Japonští představitelé zdůraznili, že rozvoj chápou jako *human-centered*, čímž se má na mysli, že je třeba klást důraz na vzdělání, zdravotní péči a projekty směřující k osobnímu rozkvětu jednotlivce. Zmínění přístupu zaměřeného na jednotlivce pak koresponduje s přijetím Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals/MDG's), které se staly základním rozvojovým paradigma všech členů OECD od roku 2000. V návaznosti na podporu afrických regionálních platforem se do japonské rozvojové pomoci vůči Africe dostaly nově dva komponenty, a sice „vlastnictví“ (ownership) a „partnerství“ (partnership). Principem „vlastnictví“ se má na mysli, že rozvojová pomoc má směřovat k podpoře afrických iniciativ a Afrika by měla být za svůj osud spoluodpovědná, princip „partnerství“ odkazuje k ústřednímu mechanismu, na kterém je TICAD vystaven, a sice spolupráce mezi rozvinutým Japonskem a rozvojovou Afrikou (Cornelissen 2004, s. 120-121). Významný předěl přinesl TICAD III také do otázky japonského příspěvku k zajišťování mezinárodní stability. Po roce 2003 Japonsko přijalo Agendu za mír (Agenda for Peace) připravenou OSN a reagující na změnu mezinárodního bezpečnostního klima za součást strategie při poskytování ODA.

V roce 2008 se v japonské Jokohamě uskutečnil TICAD IV, jehož průběh byl neodmyslitelně spjat se začátkem světové hospodářské krize. Na jednání byl

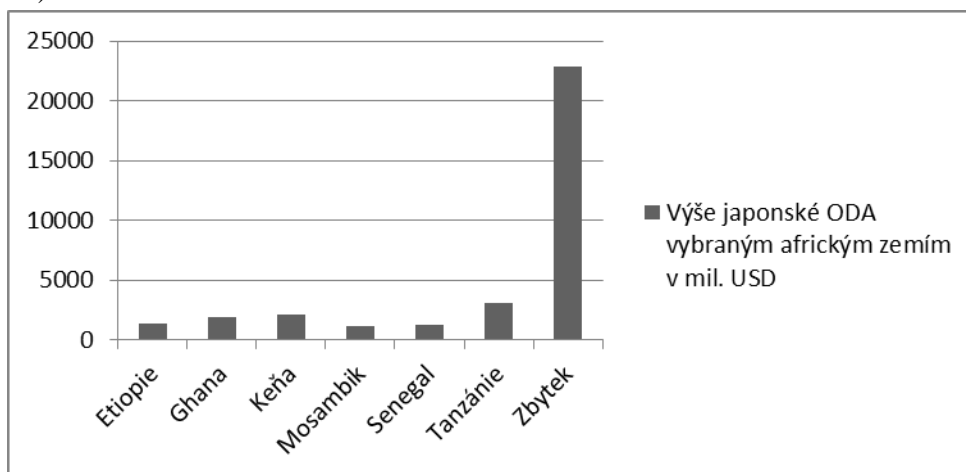
představen Jokohamský akční plán, ve kterém Japonsko přislíbilo zdvojnásobení rozvojové pomoci během let 2008 až 2013, přičemž byly zdůrazněny závazky vyplývající z aktivní participace na MDG's (Lumumba-Kasongo 2010, s. 229; MOFA 2016c). Japonsko se zavázalo, že zvýší objem investic směřujících do Afriky a zároveň usnadní africkým produktům vstup na japonský trh. Zdůrazněn byl význam partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem (public-private partnership/PPP) a investice do oblasti vzdělávání a zdravotnictví. Apel na investice byl reflexí požadavků ze strany afrických států, které tvrdily, že ačkoliv Japonsko prostřednictvím TICAD deklaruje určité cíle, v praxi se příliš mnoho neděje (Cornelissen 2012, s. 464; MOFA 2016c). Za zásadní musíme považovat posílení dimenze dobrého vládnutí, která byla poprvé představena v TICAD III a v rámci TICAD IV se z ní stal naprosto nezpochybnitelný komponent japonské ODA. V Jokohamské deklaraci bylo zmíněno, že prevence konfliktů, humanitární pomoc, obnova a udržení míru a podpora dobrého vládnutí představují základní hodnoty, které mají být v dalších letech Japonskem v rámci jeho ODA podporovány (Osei-Hwedie 2011, s. 93).

Jednání TICAD V bylo výrazně ovlivněno měnícím se pohledem na Afriku, která by dle časopisu *The Economist* v roce 2011 mohla v dohledné době co do ekonomického růstu konkurovat Asii. Přídomky jako „rostoucí“ či „nadějný“ se staly součástí vlastností přisuzovaných Africe, čímž na sebe začal kontinent strhávat patřičnou pozornost ze strany vnějších aktérů. Japonsko svoláním TICAD V chtělo proto mj. dát najevo, že je připraveno být v Africe aktivní a konkurovat zemím jako jsou Čína, Indie či Korea, jejichž obchodní činnost nabývá na intenzitě. Setkání se opět uskutečnilo v japonské Jokohamě a opět se ho účastnil rekordní počet účastníků. Vedle zástupců 51 afrických zemí se v Japonsku představili také zástupci 35 dalších zemí, 74 mezinárodních organizací a představitelé občanské společnosti a obchodu. Novým spoluorganizátorem TICAD V byla Komise Africké unie, která má reprezentovat pomyslnou „vládu“ AU a má být jejím nejakčnejším orgánem. Heslem setkání se stalo „Hand by Hand with a More Dynamic Africa“, čímž organizátoři chtěli dát najevo, že jejich hlavním cílem je nastartovat růst a snížit chudobu (MOFA 2016d; Tarrósy 2014). Konference se zúčastnil i generální tajemník OSN Ban Ki-moon a prezident Světové banky Jim Yong Kim. Během setkání bylo řečeno, že je třeba posílit spolupráci mezi Afrikou a soukromými investory a že by mezi oběma stranami měly probíhat pravidelná setkání.

Konečně poslední setkání TICAD VI se uskutečnilo na konci srpna 2016 v keňském Nairobi, což bylo historicky poprvé, kdy se jednání uskutečnilo někde jinde než v Japonsku. Ke spoluorganizátorům akce patřila AU, Rozvojový program OSN, Skupina Světové banky a Úřad speciálního poradce pro Afriku (TICAD6 2016a). Jednání se zúčastnilo všech 54 afrických zemí společně se zástupci dalších 52 států a 74 představiteli nejrůznějších mezinárodních organizací. Významné bylo rovněž zastoupení představitelů občanské společnosti a soukromého sektoru a to jak z Afriky,

tak Japonska. Výsledkem setkání bylo přijetí Nairobské deklarace, v níž jsou jednak zhodnoceny výsledky TICAD V a jednak představeny (resp. zopakovány) principy, na nichž mají být japonsko-afričké vztahy vybudovány. Deklarace se přihlašuje k principům posilování rozvoje tak, jak byly nastaveny v Udržitelných cílech tisíciletí (Sustainable Development Goals/SDG's) platných od roku 2015, resp. 2016 a vymezuje tři hlavní oblasti výzev, které před Afrikou v nejbližší době stojí. Jedná se o pokles cen jednotlivých světových komodit, na jejichž produkci je Afrika závislá a jejichž pokles způsobí nižší příjmy do státních rozpočtů, dále je zmíněna ebola, jejíž epidemii se sice v západní Africe podařilo odrazit, nicméně i do budoucna představuje tato nemoc zásadní determinant pro rozvoj regionu a konečně nárůst terorismu, radikalismu, ozbrojených konfliktů a klimatických změn, které se negativně podepisují na bezpečnostní stabilitě kontinentu. Vymezené priority korespondují s vyjmenovanými cíli a řadí se k nim podpora diverzifikace hospodářství a industrializace, podpora růstu soukromých investic, zlepšování zdraví a investice do zdravotní péče, podpora aktivit vedoucích ke zlepšení bezpečnostní situace (TICAD6 2016b).

Graf 2: Výše japonské ODA do vybraných afrických zemí v letech 1991-2015 (v mil. USD)

Zdroj: OCED 2016a, zpracování vlastní

Vedle konferencí TICAD je třeba zmínit ještě další japonské kroky směřující k podpoře afrických států. Významným impulsem pro rozvoj vzájemných vztahů přinesl rok 2008, kdy Japonsko pozvalo představitele afrických států na jednání skupiny G8 během zasedání skupiny v japonské Okinawě. Jednání se účastnila trojice afrických vůdců (zástupci Nigérie, JAR a Alžírsko), kteří deklarovali zájem Afriky více spolupracovat se státy G8 (Cornelissen 2012, s. 465). Již v roce 2005 vystoupil

japonský premiér Koizumi na jednání G8 s prohlášením, že způsobem, jak v Africe nastartovat rozvoj, je rozvíjet zkušenosti asijského ekonomického modelu, který se v poválečných letech osvědčil v jihovýchodní Asii (Lehman 2011, s. 28). Potvrzení rostoucího zájmu o Afriku ze strany Japonska přinesl také rok 2011, kdy bylo rozhodnuto o zřízení stálé základny japonských SDF ve východoafrickém Džibutsku. Japonsko tak poprvé ve své poválečné historii trvale umístilo své bezpečnostní síly mimo území Japonska. Jejich úkolem je přispívat k zajištění námořní bezpečnosti v oblasti Afrického rohu, který byl dlouhodobě ohrožován útoky pirátů (Cornelissen 2012, s. 468).

5 REALIZACE JAPONSKÉ ODA VE VYBRANÝCH AFRICKÝCH ZEMÍCH

Z grafu 2 je patrné, že dlouhodobě největšími příjemci japonské ODA jsou Tanzanie, Keňa a Ghana, nicméně jak je rovněž dále zřejmé, drtivá většina pomoci je distribuována mezi většinu ostatních afrických států. Široký záběr japonské ODA je dobře patrný i z činnosti JICA, která má svou regionální kancelář ve 34 afrických zemích. Bezesporu klíčovou zemí představuje Tanzanie, která dlouhodobě představuje stabilní stát v regionu východní Afriky. Vzájemné vztahy byly navázány v roce 1964 krátce po vyhlášení tanzanské nezávislosti, přičemž již ten samý rok se Tanzanie účastnila olympijských her v japonském Tokiu. Již v průběhu 60. let do země přicestovala skupina japonských dobrovolníků a začala s místními navazovat první osobní kontakty (Embassy of Japan in Tanzania 2015). Význam Tanzanie pro japonskou ODA spočívá v její poloze, neboť společně s Keňou se jedná o nejvýznamnější stát východní Afriky, který slouží zároveň jako vstupní brána do středu kontinentu a který je výrazným regionálním hráčem. To se projevuje zejména na zapojení Tanzanie do řešení regionálních konfliktů, a to zejména v regionu Velkých jezer, případně aktivitou směřující k regionální spolupráci. Japonské rozvojové aktivity v Tanzanii jsou vystaveny na dvou hlavních pilířích. První z nich se týká podpory ekonomického růstu, který je spojen zejména s podporou infrastrukturních projektů¹⁴, druhý pak směřuje do oblasti dobrého vládnutí (Raposo 2014, s. 136). V oblasti infrastruktury se jedná o výstavbu silnic, které usnadňují jednak převoz zboží jak v rámci země, tak regionu, ale také zlepšují přístup lidí ke zdravotnickým či vzdělávacím službám. Významná byla např. rekonstrukce silnice mezi Athi River v Keni a Arušou v Tanzanii, která je součástí hlavní dopravní spojnice mezi Egyptem a Jihoafrickou republikou. Součástí budování infrastruktury jsou také investice do rozvoje elektrických sítí, které mají zajišťovat stabilní přísun energie zejména do venkovských regionů. Součástí podpory

---

¹⁴ Vzhledem ke své poloze představuje Tanzanie významný dopravní uzel. Na západ od Tanzanie se nachází trojice vnitrozemských států (Rwanda, Uganda, Burundi), které nemají mnoho jiných transportních možností než využívat pobřežní přístavy Tanzanie. Stejně tak Tanzanie prostřednictvím budování infrastruktury směrem na jih může výrazně napomoci Zambii, Zimbabwe a Botswaně rozšířit jejich transportní kanály.

hospodářského růstu je také podpora zemědělství, které zaměstnává většinu průceschopného obyvatelstva a na HDP země se podílí ze 40 %. Japonské prostředky proto směřují do modernizace zemědělství zahrnující výstavbu zavlažovacích systémů a zavádění nových hnojiv a pěstovaných semen a podporu pěstování rýže, která představuje nejvýznamnější tanzanskou potravinu. Nejvýznamnější je projekt TANRICE 2, který je realizován již od 70. let (MOFA 2008, s. 7-10; JICA 2010). Dále jsou v Tanzanii podporovány projekty směřující do oblasti boje s HIV/AIDS, zlepšování dostupnosti zdravotní péče a rozvoje lidských zdrojů.

Podobně jako Tanzanie se pozornosti těší i Keňa, v jejímž hlavním městě Nairobi otevřelo v roce 1964 Japonsko své velvyslanectví. Polohu Keni coby vstupní brány do východní Afriky oceňovali již Britové v době kolonialismu, kteří ji chápali jako „perlu“ východní Afriky a stěžejní území pro naplnění své vize o propojení svých území po severojižní ose Afriky. Strategická poloha při Indickém oceánu představuje jednu z velkých devíz Keni, neboť díky ní představuje významného aktéra jak o oblasti afrického vnitrozemí, tak pobřeží (zvláště pak Afrického rohu). Druhým významným faktorem je relativní dlouhodobá politická stabilita, demokracie a existence tržních mechanismů, kterými se vyznačuje keňský politický a ekonomický systém a které vytvářejí u zahraničních dárců dojem, že Keňa je stabilním partnerem. Počátkem 90. let se Japonsko stalo největším poskytovatelem rozvojové pomoci v Keni a od té doby představuje stěžejního japonského partnera. Dokladem významu Keni je také fakt, že na jejím území žije nejvíce Japonců ze všech zemí subsaharské Afriky, kteří jsou zaměstnáni vedle JICA a velvyslanectví také v mnoha japonských firmách (Raposo 2014, s. 131–132). Keňsko-japonské vztahy patří vůbec k nejlepším, které Japonsko v Africe má, což mj. souvisí s odhodláním Keni být spolehlivým partnerem a aktivně se zapojovat do nejrůznějších mezinárodních aktivit souvisejících např. s bojem s terorismem.

V souladu s podporou principu svépomoci se Japonsko zaměřuje na oblast hospodářského růstu, kterého má být dosaženo prostřednictvím rozvoje ekonomické infrastruktury a podpory zemědělství. V případě infrastruktury investuje Japonsko zejména do zlepšování silničního spojení a to jak uvnitř země, tak směrem k sousedním státům. Velké projekty se týkají především hlavního města Nairobi. Pozornosti se těší také přístav Mombasa, kde JICA financuje projekt renovace a rozšíření stávajícího přístavu a to zejména s ohledem na kontejnerovou přepravu. Právě mombaský přístav představuje klíčový uzel pro japonské společnosti vyvážející do Afriky své produkty. Keňa je také poměrně aktivní ve využívání alternativních zdrojů energie. K největším projektům tohoto druhu patří Japonskem podporovaný projekt volní elektrárny Sondu-Miriu, která má přispívat k zajištění energetické bezpečnosti země. Tím, že Japonsko investuje do podobných projektů, dává najevo, že zohledňuje ve svých rozvojových aktivitách otázku globálního oteplování a udržitelného rozvoje (JICA 2016b). Rovněž investice do zemědělství jsou velmi důležité pro ekonomický progres země, neboť

v tomto sektoru pracuje asi 80 % veškerého práceschopného obyvatelstva. Hlavními exportními komoditami jsou káva, čaj a bavlna, přičemž zvláště pěstování poslední jmenované je velmi náročné na vodu. Vedle vynakládání prostředků na budování efektivních závlahových zařízení začalo Japonsko investovat také do zavádění nových plodin, které by Keňa mohla pěstovat, čímž by snížila svou závislost na výše uvedené trojici a její hospodářství by bylo méně náchylné vůči cenovým výkyvům, ke kterým na světovém trhu dochází (MOFA 2000, s. 11). Stěžejní je zavádění rýže, jejíž pěstování je podporováno skrze Národní rozvojovou strategii v oblasti rýže (National Rice Development Strategy/NRDS), která je spolufinancována Japonskem. Pokud jde o oblast rozvoje lidských zdrojů a tzv. human-centered aktivit, můžeme za zásadní považovat investice do rozvoje lidských zdrojů. Vzhledem ke keňskému závazku stát se do roku 2030 industrializovanou zemí jsou klíčové především investice do vzdělání. Tam se řadí jeden z největších japonských vzdělávacích projektů s názvem Posílení znalostí z oblasti matematiky a přírodních věd (Strengthening of Mathematics and Science Education/SMASE), který probíhal v letech 1998-2013 a vyškolil na 80 tisíc učitelů základních a středních škol. Hlavním realizátorem projektu bylo keňské ministerstvo školství, které si samo rozhodovalo o tom, jakým způsobem budoucí učitele připraví, jaké výukové materiály bude používat a do jakých škol budou noví pedagogové následně vysláni. Od roku 2003 Keňa začala poskytovat vzdělání bezplatně (JICA 2013, s. 22–24). Velkým tématem pro rozvoj Keni je zdravotnictví. Zdravotnická zařízení chybějí především ve venkovských oblastech, kde však žije velká část ze 43 milionové populace. Ukázkovým příkladem byl např. projekt v provincii Nyanza, kde bylo vybudováno zdravotnické centrum, které proškolilo velké množství lidí. Školení personálu a osvěta patří mezi stěžejní nástroje, jak zlepšit zdravotní stav populace potýkající se s nákazou virem HIV/AIDS. V pobřežní Mombase byla z japonských prostředků vybudována Coast Provincial General Hospital, která představuje klíčové zdravotní centrum na pobřeží, za asistence JICA pak byly zmodernizovány nemocnice v Kisii a Kerichu (JICA 2013, s. 18).

Hluboko do minulosti sahají vzájemného japonsko-ghanské vztahy, jejichž počátek můžeme hledat už v roce 1927, kdy japonský vědec Hideyo Noguchi zavítal do tehdejší britské kolonie, aby zde prováděl výzkum žluté zimnice. Od roku 1963 začalo Japonsko s poskytováním ODA, přičemž se brzy stalo největším dárce ze všech členů DAC/OECD (JICA 2016c). Cíle JICA jsou v Ghaně podobné jako v ostatních státech, přičemž hlavní pozornost je zaměřena na ekonomický růst jako předpoklad snižování chudoby. V tomto směru jsou klíčové investice do infrastruktury, významnou je především modernizace silnice National Trunk Road vedoucí z pobřeží směrem do vnitrozemí. S infrastrukturou také souvisejí projekty modernizace přenosových soustav, které jsou velmi neefektivní. Ačkoliv 66 % ghanského území je elektrifikováno, trpí přenosová soustava častými výpadky a velkými energetickými ztrátami. V oblasti zemědělství je pozornost upřena na pěstování rýže, a to v několika

ghanských regionech. Cílem je především zefektivnit zavedený způsob pěstování a zvýšit množství i kvalitu produkce (JICA 2016d). Velký počet projektů směřuje do zlepšování zdravotnické a vzdělávací infrastruktury, z nichž můžeme jmenovat např. projekt směřující do zlepšení přístupu k základnímu vzdělání v chudých regionech. Díky japonské ODA byl v roce 2010 zahájen projekt, na jehož konci má být 33 nových základních škol v nejproblematičtějších regionech (JICA 2016e). V oblasti zdravotnictví je třeba vedle projektů směřujících do boje s HIV/AIDS zařadit především projekty zaměřené na boj s nejrůznějšími parazity. Tyto projekty mají celoregionální charakter a ghanská centrála JICA funguje jako manager těchto projektů pro část západní Afriky (JICA 2016f).

6 ZÁVĚR

Předložený text měl ambici představit ústřední znaky japonské rozvojové politiky ve vztahu k Africe a přiblížit specifika japonského rozvojového modelu. Japonsko představuje významného mezinárodního dárce od počátku 60. let minulého století, kdy vstoupilo do DAC/OECD, čímž se zavázalo „pomáhat“ méně šťastným regionům. Vedle přirozené inklinace k jihovýchodní Asii považuje Japonsko právě Afriku (zvláště tu subsaharskou) za klíčový region pro své zahraničně-rozvojové angažmá, což souvisí jednak s tím, že tento region patří k vůbec nejchudším a současně skýtá obrovský nevyužitý potenciál, o který vnější aktéři projevují stále větší zájem. Každá z fází japonského angažmá v Africe se vyznačuje svými specifiky, nicméně za společný jmenovatel období studené války můžeme považovat nadstandartní vztahy s Jihoafrickou republikou, které byly postupně utlumovány ve prospěch nově dekolonizovaných zemí, s nimiž Japonsko upevňovalo vztahy proto, aby si zajistilo posílení svého postavení na mezinárodní scéně, získalo suroviny a zlepšilo svou image. Zároveň však můžeme v japonském angažmá spatřovat i míru altruismu vyplývající ze snahy Japonska splatit historický dluh a vybudovat si pověst mezinárodně zodpovědného občana. Po skončení studené války vstoupila japonská africká politika do nové fáze, jejíž základní parametry nastavily konference TICAD, pravidelně se uskutečňující v tříletých intervalech.

Během svého rozvojového působení rozvinulo Japonsko svébytný rozvojový model, jehož stěžejními principy jsou svépomoc a důraz na ekonomický růst coby základní předpoklad rozvoje. Důraz na svépomoc souvisí s přesvědčením, že příjemce pomoci je spoluzodpovědný za její úspěšné využití a realizace projektu není jen otázkou dárce. Tento přístup, mající kořeny v samotném Japonsku a následně bohatě rozvinut v jihovýchodní Asii, považuje Japonsko za způsob, jak z příjemce učinit aktivního partnera rozvojového procesu a vytvořit jej spoluzodpovědným za svůj osud. Příjemce tak má sám chuť usilovat o to, aby prostředky byly vynaloženy efektivně a dlouhodobě sloužily vytýčenému cíli. Dlouhodobě největšími příjemci japonských prostředků jako Tanzanie, Keňa a Ghana, kde Japonsko dlouhodobě realizuje celé

spektrum projektů, které však kopírují základní rámec, a sice důraz na projekty směřující k nastartování ekonomického růstu a podpory aktivit zaměřených na zlepšování kvality života jednotlivce.

Otázka dalšího směřování japonské rozvojové spolupráce bude do budoucna ovlivněna tím, jakého postavení se bude Afrika těšit. Vzhledem k závěrům přijatých na poslední konferenci TICAD VI však lze předpokládat, že Japonsko bude svou pozornost na Afriku zaměřovat ještě intenzivněji a to mj. v návaznosti na velká očekávání, která jsou do kontinentu vkládána.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. ADEM, S. (2010): Africa in Japanese Diplomatic Thought: An African Perspective. In: *Journal of Black Studies*, 2010, Vol. 40, No. 5, s. 871–896.
2. AFRICARICE (2016): *Japan and AfricaRice. 35 Years of Strategic Partnership for Rice Development in Africa*. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <<http://www.africarice.org/publications/Japan%20and%20AfricaRice.pdf>>.
3. AMPIAH, K. (2005): Japan and the Development of Africa: A Preliminary Evaluation of the Tokyo International Conference on African Development. In: *African Affairs*, 2005, Vol. 104, No. 414, s. 97-115.
4. BURGSCHEWIGER, N. (2008): Towards a Vibrant Africa: The Beginning of a New Era of Japanese-African Partnership? In: *Africa Spectrum*, 2008, Vol. 43, No. 3., s. 415–428.
5. CARMODY, P. (2011): *The New Scramble for Africa*. Cambridge: Polity Press, 2011. s. 224. ISBN 978-0-7456-4785-2.
6. CHERU, F. – OBI, C. (2011): India-Africa relations in the 21st century: genuine partnership or a marriage of convenience? In: *India in Africa*. Fahamu Oxford, Nairobi, Senegal, South Africa: Pambazuka Press, 2011. s. 12-29. ISBN 978-1-906387-65-5.
7. COMELISSEN, S. (2004): Japan-Africa relations. Patterns and prospects. In: *Africa in International Politics. External Involvement on the Continent*. Oxon: Routledge, 2004, s. 116-135.
8. CORNELISSEN, S. (2012): Selling Africa: Japan's G8 Politics and Its Africa Diplomacy. In: *Global Governance*, 2012, Vol. 18, No. 4, s. 461-470.
9. COX, R. (1989): Middlepowermanship, Japan, and Future World Order. In: *International Journal*, 1989, Vol. 44, No. 4, s. 823-862.
10. EMBASSY OF JAPAN IN TANZANIA (2015): *Tanzania-Japan Relations* [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <http://www.tz.emb-japan.go.jp/e_bilateral/bilateral_top.htm> .

11. ENDO, M. (2013): From “Reactive” to “Principled”: [Online.] Japan’s Foreign Policy Stance toward Africa. In: *Japan’s Diplomacy Series*, 2013. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <http://www2.jiia.or.jp/en/digital_library/japan_s_diplomacy.php>.
12. EYINLA, B. (1999): The ODA Charter and Changing Objectives of Japan's Aid Policy in Sub-Saharan Africa. In: *The Journal of Modern African Studies*, 1999, Vol. 37, No. 3, s. 409-430.
13. HENTZ, J. (2004): The Contending currents in United States involvement in sub-Saharan Africa. In: *Africa in International Politics. External Involvement on the Continent*. Oxon: Routledge, 2004. s. 23-40. ISBN 0-415-35836-1.
14. JICA (2010): 30 Years Of JICA Tanzania Office [1980-2010]. [Online.] In: *JICA*, 2010. [Citováno 3. 9. 2016.] <http://www.jica.go.jp/tanzania/english/activities/c8h0vm00008doll0-att/pamphlet_en.pdf> .
15. JICA (2016a): History. [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/english/about/history/index.html>> .
16. JICA (2016b): Activities in Kenya. [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/kenya/english/activities/activity01.html#a03>>.
17. JICA (2016c): Message from the Chief Representative [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/ghana/english/office/about/message.html>>.
18. JICA (2016d): Project for Sustainable Development of Raid-Fed Lowland Rice Production in the Republic of Ghana. [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/ghana/english/activities/c8h0vm00004bps0w-att/activity01.pdf>> .
19. JICA (2016e): Project for Improvement of Access to Basic Education in Deprived Areas. [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/ghana/english/activities/c8h0vm00004bps0w-att/activity04.pdf>> .
20. JICA (2016f): Activities in Ghana [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/ghana/english/activities/ghana.html>> .
21. JICA (2013): Kenya Annual Report 2013. [Online.] In: *JICA*, 2013. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/kenya/english/office/others/c8h0vm000001pzd0-att/report2013.pdf>>.
22. KAZUHIKO, T. (2010): Official Development Assistance: From Recipient to Donor Number One. In: *Japan’s Foreign Policy 1945-2009. The Quest for a Proactive Policy*. London and Leiden: Brill, 2010. s. 316-342. ISBN 978-90-04-18501-2.

23. LEHMAN, H. (2005): Japan's Foreign Aid Policy to Africa Since the Tokyo International Conference on African Development. In: *Pacific Affairs*, 2005, Vol. 78, No. 3, s. 423-442.
24. LEHMAN, H. (2010): The Asian economic model in Africa. In: *Japan and Africa. Globalization and foreign aid in the 21st century*. Oxon, Routledge, 2011. s. 25-37. ISBN 978-0-415-56217-1.
25. LUMUMBA-KASONGO, T. (2010): *Japan-Africa Relations*. New York: Palgrave Macmillan Press, 2010. 277 s. ISBN 978-0230619326.
26. MOFA (2008): Country Assistance Program for the United Republic of Tanzania. In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/assistance/pdfs/e_tanzania2008.pdf>.
27. MOFA (2016a): Tokyo Declaration on African Development „towards the 21st century“. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <<http://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad2/ticad22.html>>.
28. MOFA (2016b): TICAD Tenth Anniversary Declaration. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad3/declaration.html>>.
29. MOFA (2016c): Yokohama Declaration. Towards a Vibrant Africa. In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad/ticad4/doc/declaration.pdf>>.
30. MOFA (2016d): Yokohama Declaration 2013. Hand in Hand with a More Dynamic Africa. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <http://www.mofa.go.jp/region/page3e_000053.html>.
31. MOFA (2003): Japan's Official Development Assistance Charter. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/reform/revision0308.pdf>>.
32. MOFA (2000): *Country Assistance Program for Republic of Kenya*. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/assistance/pdfs/e_kenya2000.pdf>.
33. MORIKAWA, J. (1997): *Japan and Africa: Big Business and Diplomacy*. Trenton: Africa World Press, 1997. s. 298. ISBN 978-0-86543-576-6.
34. NICHOLSON, P. – KUONG, T. (2014): Japanese Legal Assistance: An East Asian Model of Legal Assistance and Rule of Law? In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 2014, Vol. 6, No. 2, s. 141-177.
35. OCHIAI, T. (2001): Beyond TICAD diplomacy: Japan's African policy and African Initiatives in Conflict Response. In: *African Study Monographs*, 2001, Vol. 22, No. 1, s. 37-52.

36. OECD (2016a): QWIDS. Query Wizard for International Development Statistics. [Online.] In: *OECD*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://stats.oecd.org/qwids/#?x=2&y=6&f=3:51,4:1,1:14,5:3,7:1&q=3:51+4:1+1:14+5:3+7:1+2:240,5,18,23,27,28,31,30,33,34,39,41,44,40,49,52,56,57,59,64,65,67,71,72,87,96,97,101,102,105,108,109,110,119,121,127,128,144,159,146,148,150,151,156,157,275,164,166,169,172,181,192,193,217+6:1960,1961,1962,1963,1964,1965,1966,1967,1968,1969,1970,1971,1972,1973,1974,1975,1976,1977,1978,1979,1980,1981,1982,1983,1984,1985,1986,1987,1988,1989,1990,1991,1992,1993,1994,1995,1996,1997,1998,1999,2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,G1>>.
37. OECD (2016b): Official development assistance – definition and coverage. [Online.] In: *OECD*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>>.
38. OSADA, M. (2002): *Sanctions and Honorary Whites: Diplomatic Policies and Economic Realities in Relations Between Japan and South Africa*. Westport: Greenwood Press, 2002. 272 s. ISBN 978-0824779665.
39. OSEI-HWEDIE, B. (2011): Japan in Africa: Buiding Sustainable Peace? In: *South African Journal of International Affairs*, 2011, Vol. 18, No. 1, s. 87-105.
40. PAYNE, R. (1987): Japan's South Africa Policy: Political Rhetoric and Economic Realities. In: *African Affairs*, 1987, Vol. 86, No. 343, s. 167-178.
41. RAPOSO, P. (2014): *Japan's Foreign Aid to Africa: Angola and Mozambique within the TICAD Process*. Oxon: Routledge, 2014. ISBN 978-1-349-50476-3.
42. SATO, J. (2011): An historical analysis of Japan's aid policy in Africa. In: *Japan and Africa. Globalization and foreign aid in the 21st century*. Oxon, Routledge, 2011, s. 8-24, ISBN 978-0-415-56217-1.
43. SATO, J. (2013): Domestic functions of economic cooperation: Japan's evolution as a donor in the 1950s. In: *The Rise of Asian Donors. Japan's impact on the evolution of emerging donors*. Oxon: Routledge, 2013. s. 11-28. ISBN 978-0-203-09721-5.
44. SATO, J. (2005). Japanese Aid Diplomacy in Africa: An Historical Analysis. In: *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, 2005, Vol. 4, s. 67-85.
45. SHUBIN, V. (2004): Russia and Africa: Moving in the Righ Direction? In: *Africa in International Politics. External Involvement on the Continent*. Oxon: Routledge, 2004, s. 102-115, ISBN 0-415-35836-1.
46. SIMPLICIO, F. (2011): South-South Development Cooperation: A Contemporary Perspective. In: *South-South Cooperation. Africa on the Centre Stage*. New York: Palgrave Macmillan, 2011, s. 19.41, ISBN 978-0-230-24885-4.

47. SOUKUP, J. (1965): Japanese-African Relations: Problems and Prospects. In: *Asian Survey*, 1965, Vol. 5, No. 7, s. 333-340.
48. TAYLOR, I. (2014): *Africa Rising? BRICS – Diversifying Dependency*. Suffolk: Boydell&Brewer, 2014, 194 s., ISBN 978-1-84701-096-4.
49. TAKAHASHI, M. (2011): The Ambiguous Japan. Aid Experience and the Notion of Self-help. In: *Japan and Africa. Globalization and foreign aid in the 21st century*. Oxon, Routledge, 2011, s. 39-70. , ISBN 978-0-415-56217-1.
50. TAKAGI, S. (1995): *From Recipient to Donor: Japan's Official Aid Flows, 1945-1990 and beyond*. New Jersey: Department of Economics, Princeton, 1995. s. 1-40. ISBN 0-88165-103-6.
51. TARRÓSY, I. (2014): In the Wake of TICAD V: Japan–Africa Relations Today. In: *International Journal of Area Studies*, 2014, Vol. 9, No. 2, s. 153-173.
52. THE ECONOMIST (2013): A hopeful continent. [Online] In: *The Economist*, 2013. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <<http://www.economist.com/news/special-report/21572377-african-lives-have-already-greatly-improved-over-past-decade-says-oliver>>.
53. TICAD6 (2016a): TICAD Nairobi 2016. [Online] In: *TICAD*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <<https://ticad6.net/>>.
54. TICAD6 (2016b): Nairobi Declaration. [Online] In: *TICAD*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <http://www.ticad6.net/images//TheNairobi_Declaration.pdf>.
55. UN (2003): *Monterrey Concensus on Financing for Development*. New York: United Nations, 2003.
56. VAN DE WALLE, N. (2010): US Policy Towards Africa: The Bush Legacy and the Obama Administration. In: *African Affairs*, 2010, Vol. 109, No. 434, s. 1-21.
57. WATANABE, T. (2006): How Should Japanese ODA be Viewed? The Importance of Support for Self-Help Efforts. In: *Asia-Pacific Review*, 2006, Vol. 13, No. 2, s. 17-26.
58. WILLIS, K. (2005): *Theories and Practices of Development*. Oxon: Routledge, 2005. s. 236. ISBN 978-0-415-30053-7.
59. ZÁHOŘÍK, J. (2010): *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 180 s. ISBN 978-80-7422-021-0.